

Els banys del Poble Nou: oci marítim i espai industrial

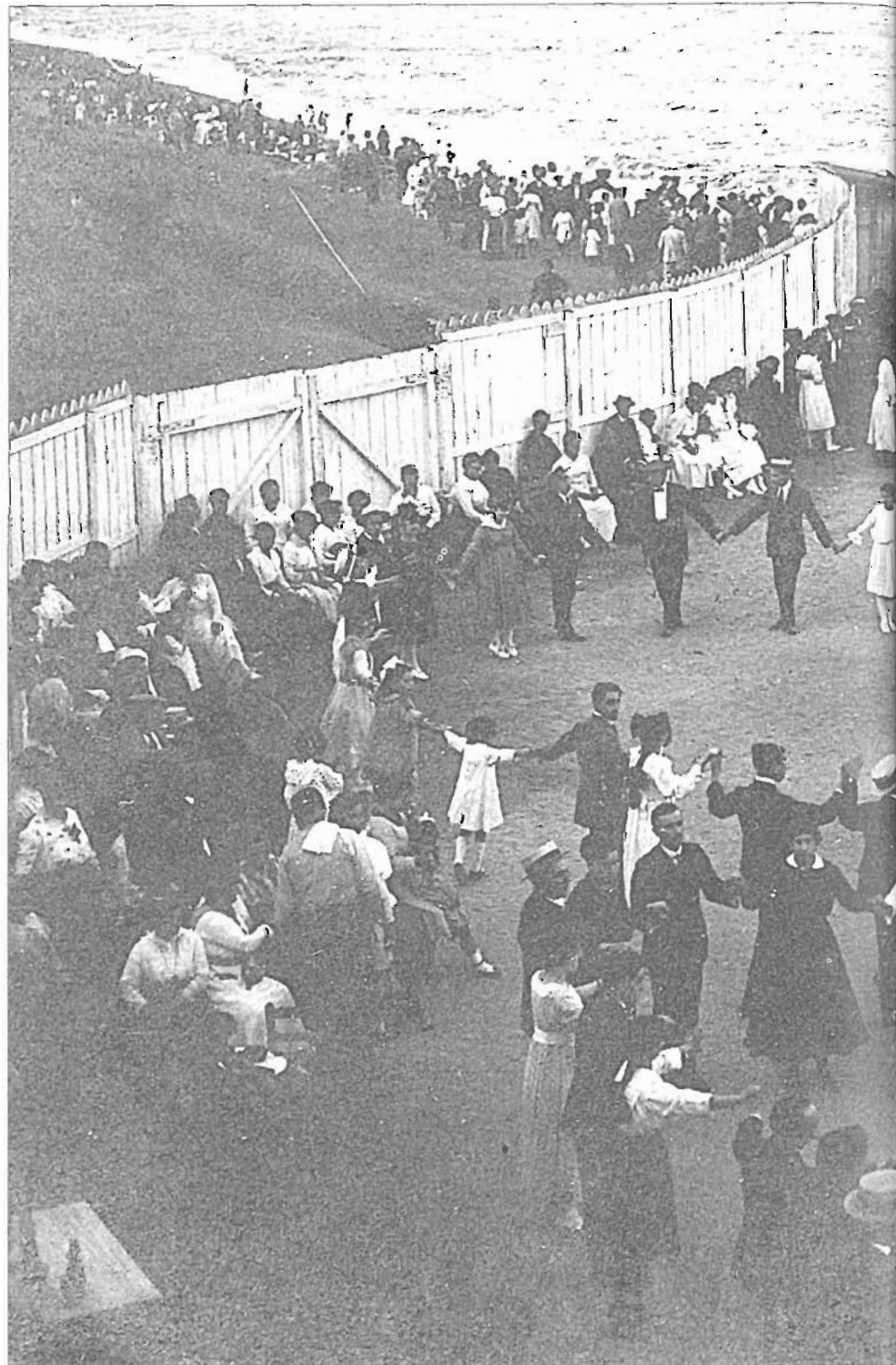
Al llarg dels darrers cent cinquanta anys, una bona part del litoral català, especialment tot el litoral barceloní i en general entre Vilanova i la Geltrú i Blanes, s'ha debatut entre usos que inicialment podrien semblar incompatibles. Indústria, activitats portuàries i oci marítim finalment van conviure amb una convivència no exempta de polèmiques i enfrontaments per consolidar, segons els moments, una funció o l'altra.

Gairebé bé al mateix moment en què s'implantaren a la franja costanera els primers usos fabrils i industrials intensius com ara el ferrocarril apareixen, també, les primeres pràctiques institucionalitzades d'oci arran de mar.

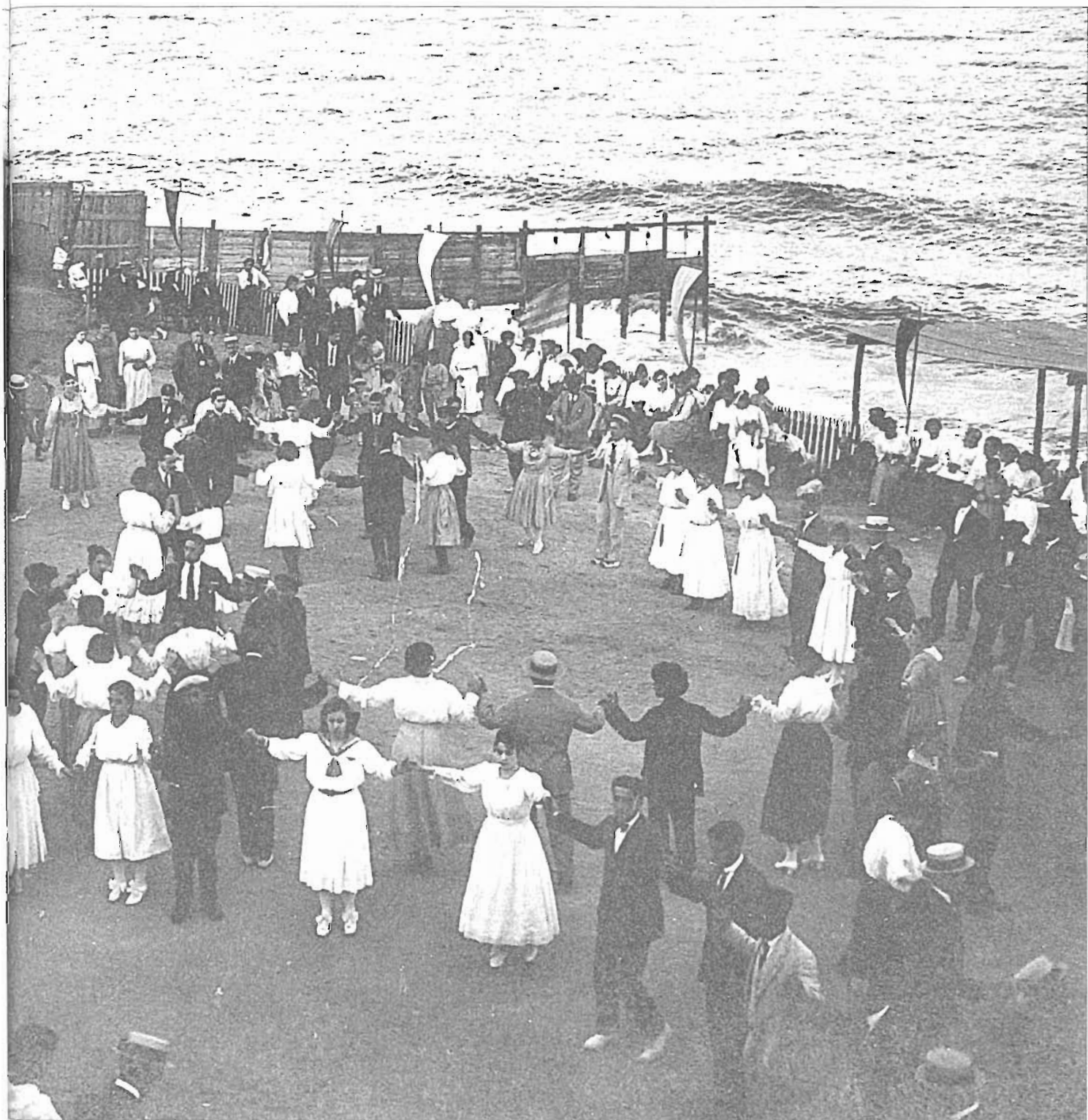
Tenim notícies de la regulació de l'ús de la platja d'ençà 1814 amb edictes i bàndols tant per l'autoritat militar com per l'Ajuntament; les cases de banys de mar en pica més antigues daten dels primers decennis del mateix segle, situades fora de la porta de Santa Madrona, al peu de Montjuïc i, fins i tot, potser abans ja funcionaven a la platja de la Barceloneta, al final del carrer San Fernando (actual Maquinista), en els banys coneguts com de can Soler o de la casa de Caritat.¹

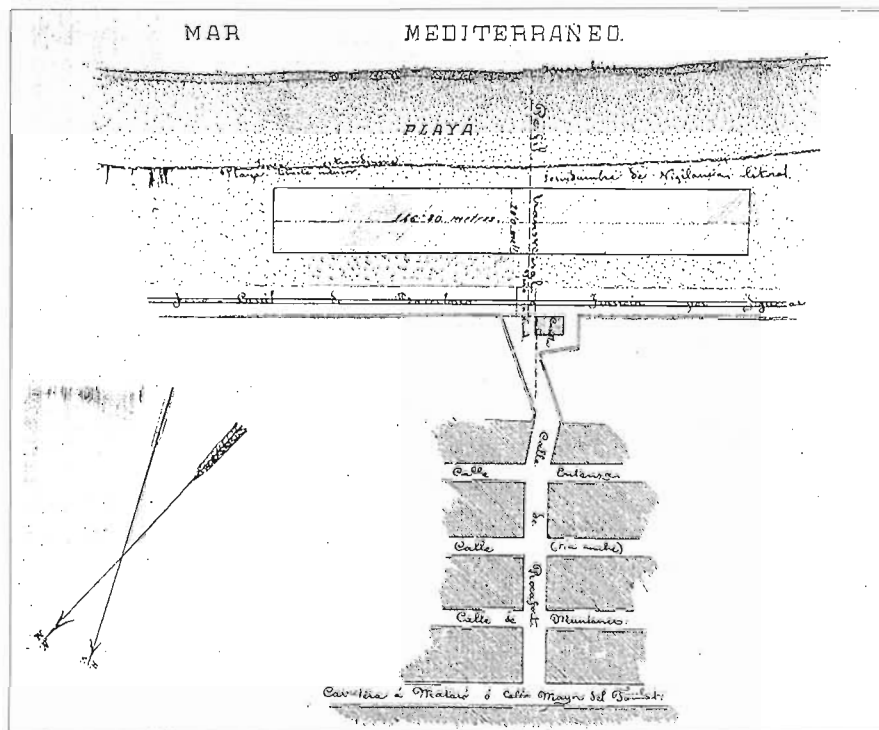
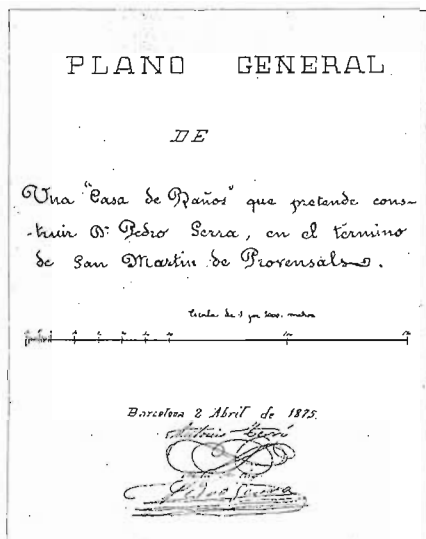
Aquests establiments, regentats per la iniciativa privada, estaven d'ençà el 1823 a càrrec de la Casa de Caritat i de la seva Junta de Dames, que havia obtingut aquell any el privilegi de la seva explotació i en rebia rendes anuals.

A causa de l'endegament del port, a la dècada del 1860 van desaparèixer els banys de les Hortes de Sant Bertran,



Inauguració dels banys de la Mar Bella, el 1912.
(AHPN)





mentre que els de la Barceloneta foren enderrocats cap al 1861, quan van instal·lar en el seu lloc la indústria mecatècnica de la Maquinista Terrestre i Marítima.²

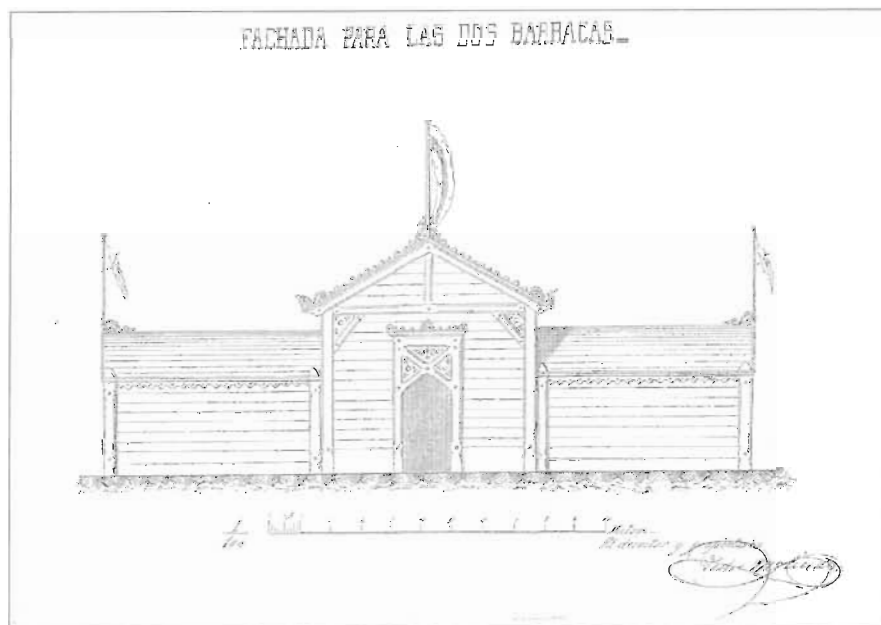
En substitució dels banys esmentats, l'any 1856 s'obriren a la Barceloneta les cases de banys de la Drassana, al final del passeig Nacional, i, l'any 1862, els de Sant Miquel, al carrer del mateix nom. A l'estiu, aquests establiments col·locaven a la platja casetes de fusta per despullar-se i vestir-se i tendals i altres elements mòbils per prendre banys de mar. En aquests anys existien, també, uns banys flotants situats en aigües del port i coneguts com l'Ondina.

El 1856, les ordenances municipals de Barcelona van regular, en el títol XVII, l'ús de la platja i la seguretat i la moral dels banyistes, sempre amb la separació corresponent de sexes i de zona de bany de bestiar.³

Els inicis de les activitats de bany arran de mar al Poblenou

Les primeres dades de l'ús de la platja del Poblenou no són tan antigues. Tenim notícies que la reina Isabel II, durant una de les seves estades a Barcelona, l'any 1844 prengué banys a la platja del Poblenou, en un indret proper al cementiri.⁴

Plànol de la casa de banys que volia fer Pere Serra la primavera de 1875. (AMIDSM)



La façana pensada per Pere Molinas per a uns banys a la Mar Bella, 1882. (AMIDSM)

Pel que fa a la regulació de la pràctica de banys de mar, la primera referència data del 1872, quan, segons sembla, l'Ajuntament de Sant Martí acceptà la petició perquè s'establiessin espais de banys separats per a homes i per a dones i perquè l'ús de robes adequades fos obligatori.⁵

De fet, són d'aquests anys les dues primeres propostes per ubicar cases de banys al litoral del Poblenou. La del mestre d'aixa Jaume Sust i Bosch, veí de la Barceloneta, és la capdavantera; data del 1869, quan sol·licità a la Comandància d'Enginyers permís per obrir una casa de banys al terme de Sant Martí, però



Dones i nens buscaven carbó entre les deixalles que llençaven les fàbriques de gas. Era l'any 1912. La platja no sempre era per banyar-se.
(AHPN)

dins de la zona polèmica definida per la Ciutadella, prop del fort de Don Carlos i de la bateria del príncep Alfonso, i comunicada amb el camí del ferrocarril per un passeig arbrat. Es tractava d'un establiment per prendre banys d'aigua de mar calenta i freda en piques o banieres situades en cabines o habitacions individuals.⁶

Sust proposava bastir un edifici d'una sola planta amb façana de trets neoclàssics, salons de recepció i de descans i trenta-quatre cabines —de les quals quatre eren dobles— i amb la separació consegüent per a homes i dones; les cabines se situaven als voltants d'un pati central enjardinat. El projecte estava signat pel mestre d'obres Antoni Terri i Caballé i era posterior només uns quants anys a les noves cases de banys de pica que, com hem assenyalat, s'aixecaren a la Barceloneta després del tancament de Can Soler.

Si bé la tecnologia aplicada per portar i escalfar l'aigua era molt similar a la dels banys abans esmentats de Sant Bertran i de la Barceloneta, presentava la novetat de la seva organització, amb un espai lliure central que li conferia un caràcter més lúdic i plàcid, al marge de la seva funcionalitat.

Aquest projecte, malgrat alguns informes inicials de caràcter negatiu, va ser finalment aprovat per la Comandància d'Enginyers i el 30 de gener del 1869 se'n va autoritzar la construcció. Tanmateix, no va arribar a bastir-se.

El segon projecte fou presentat al Govern Civil el 3 de novembre del 1874 per Pere Serra, aforat de marina, el qual disposava ja de l'autorització de la Comandància de Marina per establir una barraca de bany. S'havia d'ubicar al final del carrer anomenat aleshores Rocafort (actual carrer de Vidal i Valenciano).

Es tractava, com en el cas anterior, d'una casa de banys de pica amb aigua conduïda des del mar fins a uns dipòsits i escalfada mitjançant una caldera de vapor. L'edifici, projectat també pel mestre d'obres Antoni Terri i Caballé, era —segons els plànols amb data de 2 d'abril de 1875— d'una sola planta i tenia forma rectangular (146,80 x 20 m), amb una superfície total de 2.936 m². Estava sostingut per puntals de 25 cm de diàmetre i 4 m d'alçada, separats 723 mm els uns dels altres i omplerts els espais amb maçoneria. Amb una distribució simètrica, responia al model neoclàssic compost per dos cossos separats: l'un per a homes, amb trenta-quatre piques, i l'altre per a dones, amb el mateix nombre de piques distribuïdes al llarg d'un passadís longitudinal. En un dels extrems de l'edifici se situaven les instal·lacions de servei amb pous, espais per a estris, magatzem

AGRUPACIÓN DE BARRACAS DE SOMORROSTRO

de combustible i habitatge per al conserge. A l'altre extrem s'ubicava un cobert per a guardar-hi els carruatges –ben segur, carruatges de bany– en temps de pluja.⁷

La decoració de la façana, malgrat la seva senzillesa, presentava un cert gust neoàrab, manifestat en l'ús de l'arc de ferradura de la porta d'entrada dels finestrals de cada estança.

En conjunt era una edificació de menor envergadura que la que Jaume Sust pensava bastir prop del fort de Don Carlos, ja que no disposava de jardí ni de pati central, tot i que s'hi accedia mitjançant un pati tancat per una reixa que ocupava tot el llarg de l'edifici. Tanmateix, presentava la novetat de disposar a la façana posterior d'una galeria oberta amb vistes al mar.

La memòria presentada amb el projecte destacava l'interès d'aquest establiment per a un municipi com Sant Martí de Provençals, que era un dels més notables i poblats de la província, ja que amb ell «a la par que lo embellezca tenga un fin moral para la sociedad, higiénico para conservar la salud de la población y productivo al propio tiempo en bien del particular del municipio y del Estado». També assenyalava que d'aquesta manera «los pobladores de aquel extenso casco de población puedan disfrutar de los beneficiosos resultados higiénicos en el mismo término municipal donde moran de una manera cómoda, económica y segura y que no se vean obligados, como hoy día, a tener que hacer un grande rodeo y por consiguiente una sensible pérdida de tiempo».

També valorava la seva bona ubicació, prop del carrer Major del Taulat i proper a la parada del tramvia que unia



Barcelona amb aquest nucli, i la facilitat de travessar la via del tren pel pas a nivell que hi havia en aquest indret.

Es pot suposar que aquesta casa de bany es construí ja que, malgrat que les referències posteriors són confuses, a la planimetria posterior sempre es dibuixa una construcció rectangular que té les dimensions d'aquest establiment de bany de pica.

Els primers establiments de bany d'onatge

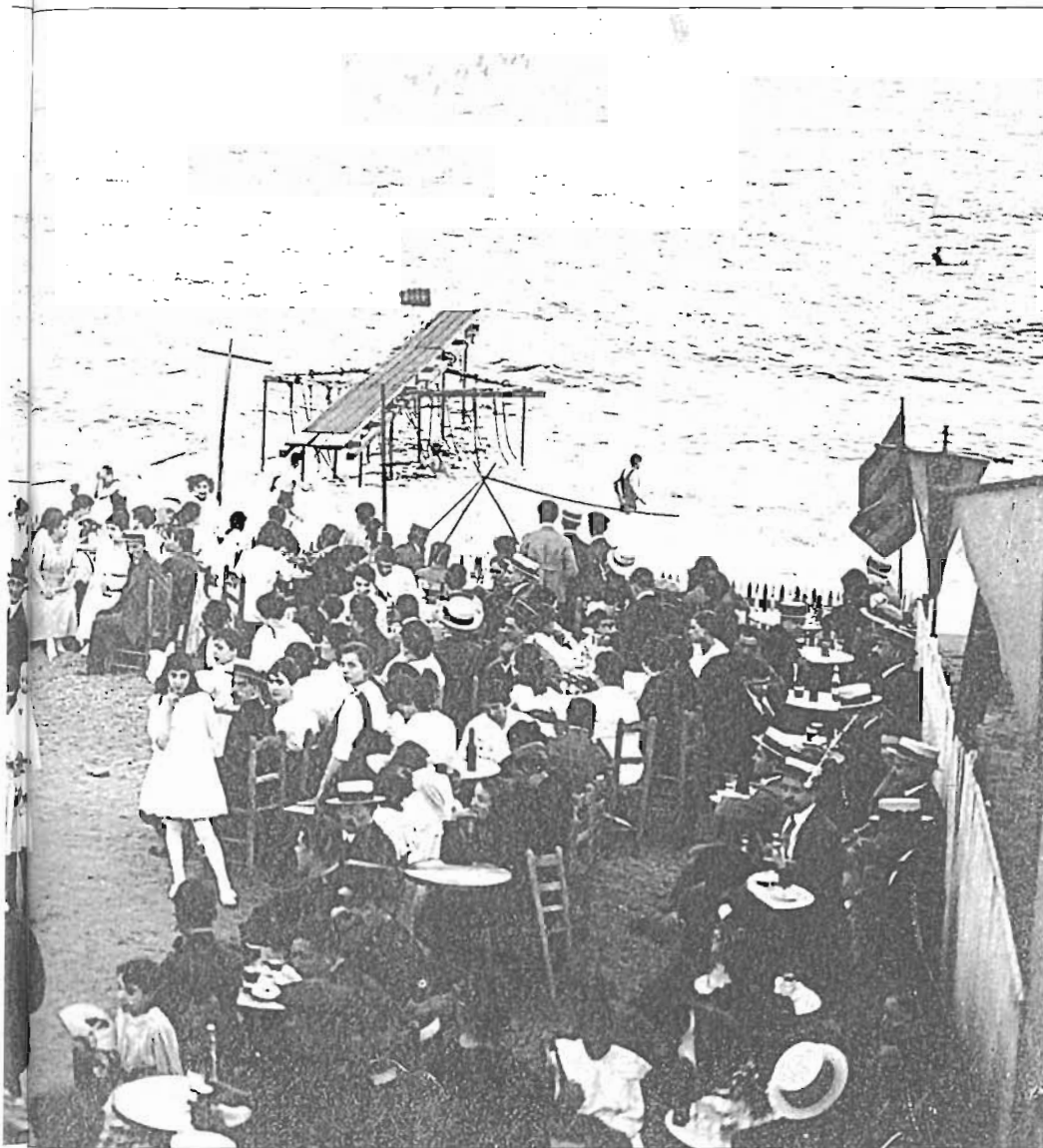
Aquests bany de pica, igual que els de Sant Miquel i els de la Drassana a la Barceloneta, solien col·locar a l'estiu tendals i casetes mòbils a la platja per a ús dels banyistes que volien endinsar-se al mar. Aleshores, la pràctica dels bany a la platja era ben lluny de presentar les caracte-

AGRUPACIÓN DE BARRACAS DE SOMORROSTRO

Perfil de la costa poblenovina segons un plànol de l'any 1945, conservat al Museu Marítim de Barcelona

Animació estival a la Mar Bella, 1914.

(AHPN)



rístiques que té avui; de fet, era més una pràctica mèdica que un esbarjo. Normes precises sobre horaris, temps de permanència dins del mar, formes d'entrar i sortir eren dictades pels metges amb manuals com el del doctor Monlau (1869).⁸ Els manuals reglamentaven quasi bé «clínicament» aquesta pràctica en la qual hi era molt poc present la natació. En els establiments més ben dotats i lu-

xosos disposaven de banyadors que atendien els banyistes, de lloguer de vestits de bany i d'altres estris, com ara tovalloles i barnussos.

Aviat, però, havien d'aparèixer els establiments d'onatge de caràcter fix. L'establiment dels Banyes Orientals, obert d'ençà el 1872 a la platja de la Barceloneta, fou el primer a instal·lar-ne, quan el 1876 va completar la seva secció de

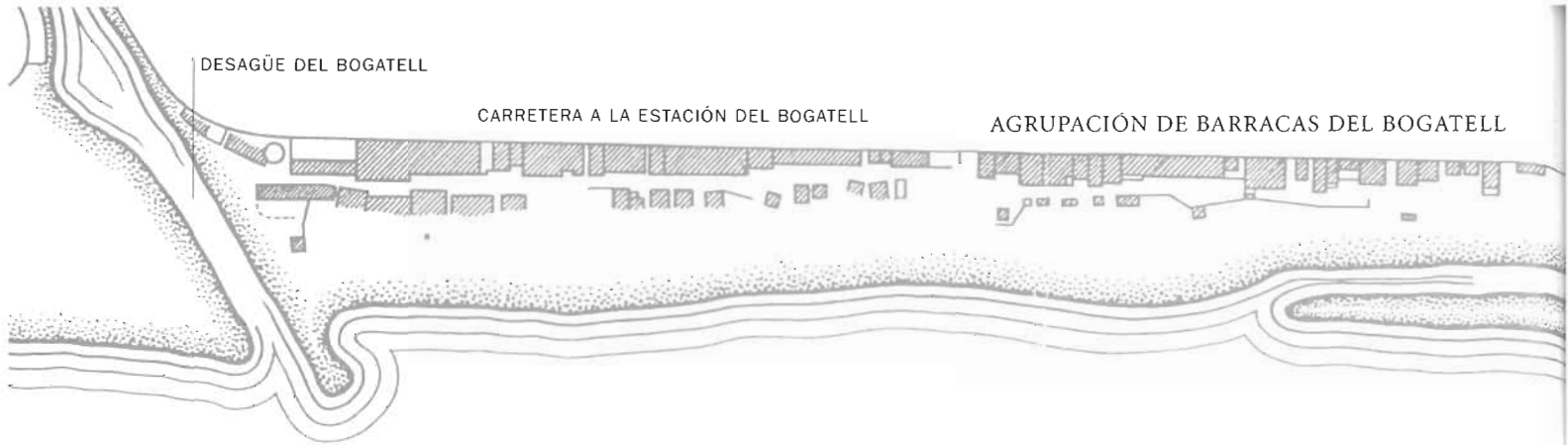
banyes de pica amb una estructura fixa arran de mar, dotada amb els corresponents artefactes com eren les estructures de fusta endinsades al mar, les cordes i els elements penjants, per gaudir de l'aigua de mar sense perill.

Al Poblenou, el primer i únic establiment d'aquest tipus va ser els banyes de la Martinense. Foren iniciativa de Narcís Maymus i Avellan, que el mes de desembre del 1881 va sol·licitar a l'Ajuntament de Sant Martí permís per bastir uns banyes d'onatge a la platja, tot just davant dels banyes de pica de Pere Serra.⁹

Aquests banyes, d'acord amb la seva funció, se situaven quasi bé arran de l'aigua —a uns cinc metres de la línia de mar—, en una construcció de fusta d'una sola planta projectat, segons sembla, per J. Rivera. Es tractava d'un edifici rectangular de 5 x 10 m amb una distribució simètrica, amb una entrada comuna i departaments separats: el de la dreta per als homes i el de l'esquerra per a les dones, cadascun dels quals tenia un departament general i tres petites estanques reservades.

De cada departament general sortia l'estructura característica endinsada a l'aigua amb cordes i sostenidors separats segons el sexe per un mur de fusta, per tal de mantenir la privacitat i la decència.

Aquests banyes només obrien a l'estiu. Quan acabava la temporada es desmuntava l'estructura i es tornava a aixecar l'estiu següent, generalment per Sant Joan.



L'establiment devia tenir força èxit, ja que cada any Narcís Maymus en demanava a l'Ajuntament de Sant Martí l'autorització corresponent i ben aviat, el 1884, va disposar d'una línia de tramvies de tracció animal, que a l'estiu feia tres viatges al matí i tres a la tarda, tot unint els nuclis de la Sagrera i del Clot amb els banys i que costava «quatre rals» tot el trajecte.¹⁰ El 1909, l'Ajuntament de Barcelona renovava la concessió d'aquest mitjà de transport i autoritzava Francesc Buscà, veí del carrer Parlament, a establir tres cotxes òmnibus, des del carrer de Sant Joan, al Clot, fins als banys del Poblenou. El servei costava 15 cèntims el trajecte i funcionava entre les cinc del matí i les vuit del vespre.¹¹

Poc sabem de la trajectòria empresarial del propietari de la Martinense i de les diferents vicissituds dels banys.¹² Només el 1912, a través de l'inventari *postmortem* dels béns de Narcís Maymus, traspasat tres anys abans (el 1909), disposem d'una descripció de l'establiment.

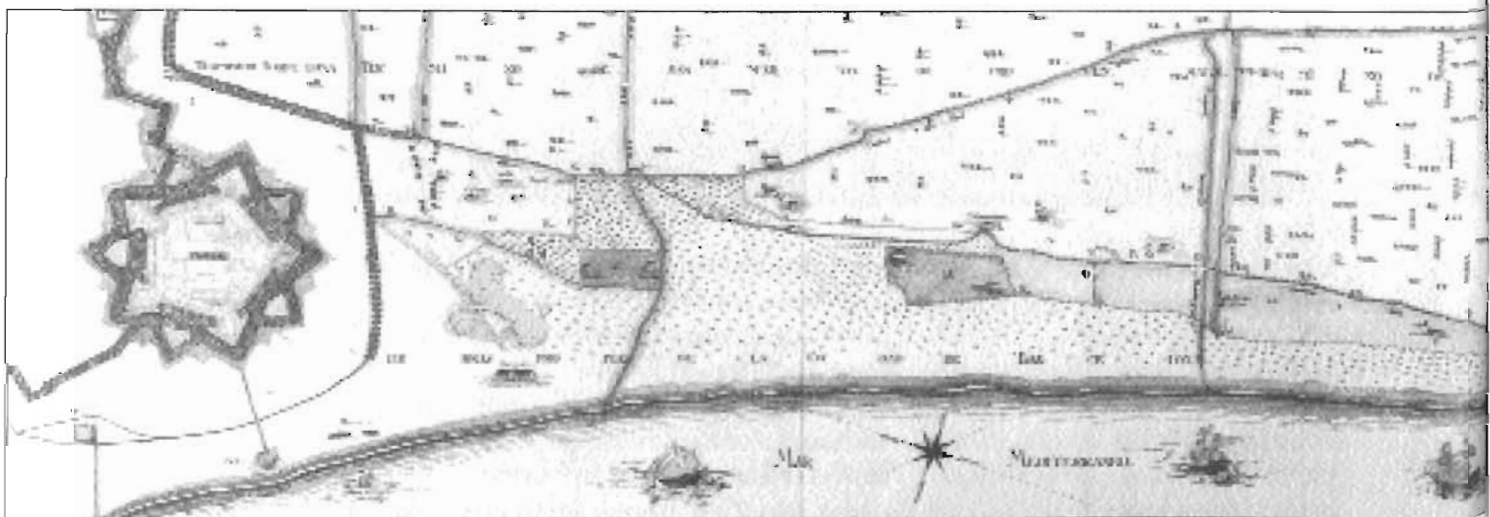
Segons consta en aquest document, la concessió d'establir durant l'estiu una barraca de banys per un termini de vint anys havia estat atorgada per la Direcció General de Obras Públicas en data de 27 de juny de 1900. Entre els béns del finat figurava la roba del servei dels banys composta per cinquanta llençols, cinquanta vestits de bany i cinquanta tovalloles, com també les diferents peces de fusta que s'empraven per al muntatge anual de la casa de banys esmentada. La valoració total d'aquests béns ascendia a 900 pessetes, de les quals 500 corresponien a la concessió i 400 a la roba i a la fusta.¹³

D'altra banda, un plànol del 1908 mostra l'estat de la construcció que s'havia ampliat amb jardí i cafè restaurant. Disposava d'onze cabines per a famílies, quaranta-cinc per a senyores i quaranta per a homes, totes obertes a una galeria mitjançant la qual s'accedia a la platja, que disposava de les estructures d'onatge corresponents. Altres serveis eren safareig, estenedors, wàter i tocador.¹⁴

L'èxit d'aquests dos establiments de banys donà lloc a altres propostes per situar a l'estiu casetes de banys a la platja, segons consta en les sol·licituds adreçades a l'Ajuntament de Sant Martí els anys següents. El 1882, el mestre d'obres Pere Molinas Coll, com a director i propietari, demanà permís per establir dues barraques per a banys d'onatge molt a prop de la ferreria de Nostra Senyora del Remei.¹⁵

Totes dues barraques eren de fusta i tenien un disseny molt similar al de la Martinense. La distribució de cadascuna era una mica diferent, tot i que tant l'una com l'altra tenien una galeria posterior amb escales per baixar directament a l'aigua. La caseta per a senyores tenia tretze cabines, mentre que la d'homes només en tenia vuit, perquè s'hi ubicava un restaurant i amplis espais de recepció i estada.

Tres anys després, el 1885, Jacint Humedas fa una petició similar assenyalant que la funció de la barraca –situada, segons ell mateix afirma, a la platja de la



Al segle XIV, els terrenys de Sant Martí estaven compresos entre la sèquia de la Madriguera i la Barcelona emmurallada. Ja es pot veure la carretera de Mataró.

DESAGÜE DE LA LLACUNA

BARRACAS DE LA MAR BELLA

Mar Bella— seria guardar la roba dels banyistes. Se situava termenera amb terrenys de P. Casadas, prop de la bateria a uns 23 m del mar, i tenia cinc estanques per despullar-se i una gran sala guarda-roba, a més d'una sala per vendre menjar i begudes.¹⁶

Als anys següents semblen que s'intensifiquen les activitats de banys de mar, ja que de nou apareixen altres sol·licituds. El 1887 i el 1889, Jacint Garriga i Florensa demana permís per bastir també barraques de banys a la platja del Somorrostro,¹⁷ i arran de l'Exposició Universal del 1888 un plànol del recinte preveu la ubicació d'una caseta de banys prop de platja, dins de la Secció Marítima.¹⁸

Als inicis del segle xx s'havien consolidat al Poblenou (la Mar Bella), a la Barceloneta (la Mar Vella) i a la marina de Sants (Can Tunis) les zones de banys de la nova ciutat de Barcelona sorgida de les agregacions. A la Barceloneta, la zona millor equipada, hi havia nou establiments de banys i a Can Tunis, malgrat

diverses propostes per ubicar-hi barraques de banys i d'un agosarat projecte de transformar els terrenys de la Sociedad Agrícola Catalana en un gran complex lúdic, només estaven oberts dos establiments de banys de menor envergadura.¹⁹

Aquests usos lúdics arran de mar s'ubicaven entre mig d'usos fabrils i d'emmagatzematge, tant a la Barceloneta com al Poblenou o a Can Tunis. Grans establiments fabrils com la Maquinista i els tallers del Nuevo Vulcano, a la Barceloneta, les grans drassanes i la Riviere, a Can Tunis, i les nombroses fàbriques del Taulat situades arran de mar embolcallaven les cases de banys; per la seva banda, les instal·lacions de gas—la Catalana a la Barceloneta i les de la mateixa Catalana i les del Gas Lebon al Poblenou—, amb les seves deixalles de carbó i la perillositat de les explosions, no semblaven aleshores una mala companyia per a una zona d'esbarjo.

Igualment, la proximitat del port i la necessitat de fer arribar a la zona industrial del Poblenou matèries primeres i mercaderies féu pensar a bastir serveis i instal·lacions portuàries al terme de Sant Martí de Provençals. El 1879, hom pensà a establir un dic flotant a la platja de Don Carlos²⁰ i, a principis del segle xx, concretament el 1905, es proposà bastir una gran dàrsena mercant a la platja del Bogatell.²¹

Però el litoral barceloní tenia, també, altres valors. Cal destacar el seu valor estratègic per als militars i per a les noves formes de comunicació a distància. Pel que fa al primer, les tradicionals instal·lacions militars del set-cents complementàries de la Ciutadella, com ara el fort de Don Carlos o la bateria del príncep Alfonso, es van incrementar amb la bateria del cementiri, a redós dels banys

Olympic Club

Gran cursa de natació que amb motiu de la Festa Major i

3.^{er} Aniversari

organitza aquest Club per el dia 20 de setembre o les 11 del mes a la platja de la Mar Bella

♦ ♦ ♦

PROGRAMA

1500 metres estil lliure, donant-se els següents premis:

PRIMER ESPANYOL: Una copa donada dels senyors CIA per al primer classificat a l'OLYMPIC CLUB.

1.^{er} Una copa donada del «Bar Celon».

2.^{er} Una copa donada a El Llotj Forns.

3.^{er} Una insígnia d'oficial «Gaiters» donada al «Fort Carol».

4.^{er} Certica de pel donada de la cursa Tarrà i Yalla.

5.^{er} Una medalla d'argent donada «Bar Ambrós».

6.^{er} Una medalla de plata.

7, 8 i 9. L'OLYMPIC CLUB concedeix tres medalles de plata.

10. Una medalla de bronze donada «Bar Ambrós».

L'OLYMPIC CLUB concedeix setze medalles de bronze per als esportistes que arribin fins a 22.

NOTA.—En aquesta cursa hi poden prendre part tots els nedadors del Poble Nou.

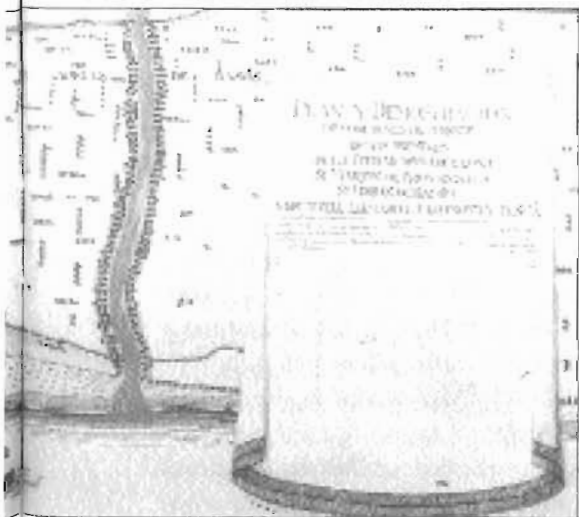
IMPORTANT.—Aquesta cursa té de celebració el dia 15 i degut a que s'ha aplicat la Festa Major la Junta ha cregut prudent aplicar també la cursa.

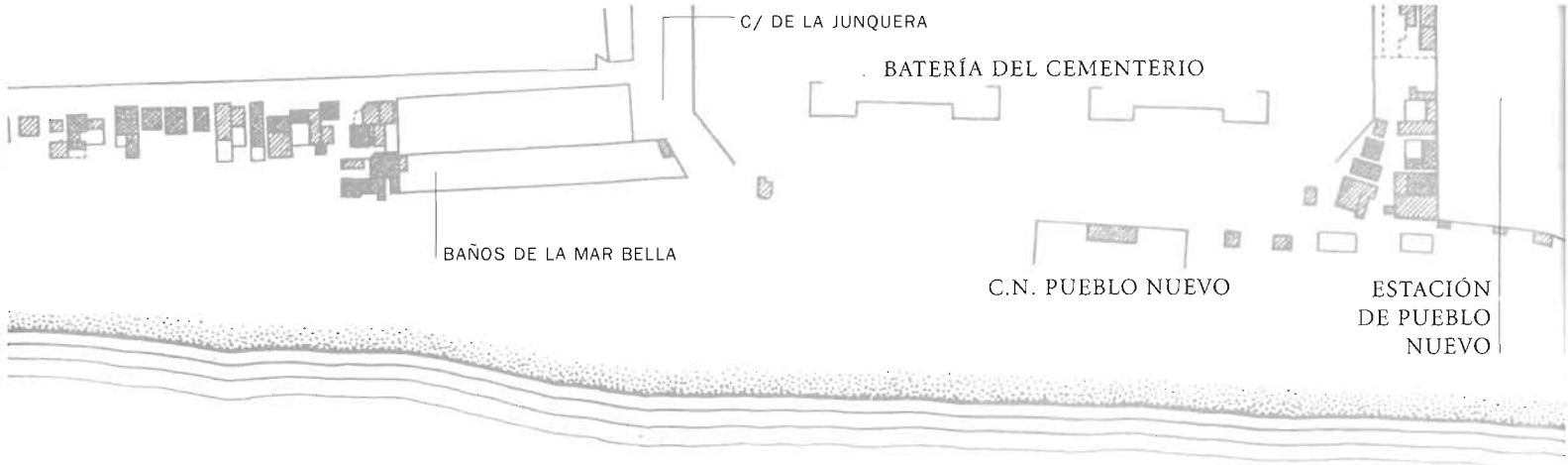
LA JUNTA

Programa de l'Olimpic Club, en el qual s'anuncia una cursa de natació amb motiu de la Festa Major. (AIPN)

de la Martinense, i amb les instal·lacions del Camp de la Bota que, des de segles anteriors, havia estat emprades com a camp de tir per l'exèrcit i com a zona de desfilada militar, i on es bastí el 1858 la petita fortalesa coneguda com el Castell.

En el segon cas, cal assenyalar que Barcelona fou un punt essencial en la comunicació telegràfica submarina amb França i la Mediterrània oriental, i precisament la platja entre la Barceloneta i el Poblenou, en terrenys del fort de Don Carlos, va ser la zona d'instal·lació dels





La caserna del Camp de la Bota; amb el temps es va veure envoltada per un barri de barraques.

cables submarins que unien Barcelona i Marsella a partir del 1873, quan la companyia The India Rubber Gutta-Percha Telegraphs Works de Londres va obtenir de l'Ajuntament de Barcelona el permís corresponent. Durant els anys següents, Barcelona aconseguí que una altra companyia –l'Eastern Telegraph– estengués el cable entre Barcelona i Malta, que havia de connectar amb Bilbao.²²

El mar oferia, també, altres potencialitats allunyades, igualment, dels usos i de les funcions d'esbarjo. Entre la documentació municipal,²³ sovint apareixen activitats com ara les extraccions de sorra per llustrar les embarcacions o per a la construcció, com també propostes d'establir piscifactories per a la cria de peixos i musclos a la desembocadura del Bogatell.

La major part d'aquestes propostes no solien arribar a bon terme, mentre

que la realitat de la manca d'habitatges a bon preu havia imposat una altra realitat, ja que la platja havia començat, tanmateix, a omplir-se de nuclis d'habitatges, primer de pescadors i a poc a poc de precaris habitatges per allotjar la població immigrant amb pocs recursos que arribava a la ciutat.

Els feliços anys vint: el nou establiment de la Mar Bella

A la dècada de 1910-1920 es van produir importants canvis en l'ús de la platja i del mar. L'helioteràpia, el naturisme amb l'apreciació del sol i de l'aire, va donar pas a la popularització de les pràctiques a l'aire lliure i a la valoració del cos, que juntament amb la invenció del bronzejat impulsaren la freqüenta-

ció de les platges. Lentament, ja a la dècada del 1930, els banyistes, gairebé del tot alliberats de les tradicionals i feixugues vestimentes, van començar a des-tapar-se i a emprar els moderns i atrevits vestits de bany, a poc a poc confeccionats amb modernes fibres. D'altra banda, la natació –difosa gràcies a la capdavantera acció esportiva del Club Natació Barcelona nascut el 1907– inicià la seva pràctica, també, entre les capes mitjanes i populars amb l'organització de clubs a barris com ara la Barceloneta (Club Natació Atlètic, el 1913; Club Natació Barceloneta, el 1929) i el Poblenou (Club Natació Poble Nou, creat el 1930).

Barcelona es va convertir en la «perla del Mediterrani» i va impulsar les activitats de turisme i oci a través de la tasca de la Sociedad de Atracción de Forasteros, amb la intenció de convertir-se en una veritable estació de banys, capaç de competir amb les famoses platges del Mediterrani francès.²⁴

A la Barceloneta es van bastir nous establiments de banys com ara l'emblemàtic edifici dels banys i casino de Sant Sebastià, que es va inaugurar el juny del 1928, just abans de l'Exposició Internacional del 1929. Tenia piscines de grans dimensions, trampolins, un luxós cafè restaurant i un garatge per a automòbils.

La platja del Poblenou no va restar al marge d'aquests canvis. El 1912, una nova iniciativa empresarial va transformar els dos històrics establiments de la Martinense i la Mar Bella en un nou complex de banys.

En aquesta data, Gertrudis Galorons –que vivia al número 366 del carrer de València– va adquirir les dues concessions de banys. L'una a Joan Serra i So-



Una mare amb els seus fills a la platja, 1930.
(AHPN)



Amb àvia inclosa, la família Calvó Miquel decideix passar un dia a la platja. Era l'agost de 1933.
(AHPN)



Els components de la Penya Misteri a mitjan any 1940.
(AHPN)

lé, hereu de Pere Serra, i l'altra, la dels banys d'onatge de la Martinense, a Antoni Maymus i Estruch, fill de Narcís Maymus. El 1922 va aconseguir fusionar-les en una sola per un període de vint anys, segons autorització de la Jefatura Regional de Obras Públicas

El 1913, tot just després de la seva adquisició i àdhuc abans de la fusió d'ambdues concessions, presentà a l'Ajuntament de Barcelona un projecte d'ampliació i transformació dels banys

signat per l'enginyer Narcís Amigó. Els plànols mostren la seva situació a redós de la bateria del Cementiri, amb accés pel carrer de Jaume I creuant la via i amb entrada pel «camí de Pequín a la Bota». Del plànol i la corresponent memòria es desprèn que la nova propietària volia introduir canvis relativament importants però mantenint, tanmateix, part de les instal·lacions anteriors.²⁵

Gertrudis Galarons al·ludeix en primer lloc a la necessitat de banys en

aquest indret de la costa —«immediata al ferrocarril del litoral i amb estació pròpia, pas a nivell i servei de trens gairebé cada quart d'hora»— per tal de donar servei als barris de Sant Martí i també als de Sant Andreu i Horta.

D'altra banda, assenyalava que el veïnat d'aquestes barriades, format per famílies obreres, «es veu privat d'acudir als banys (de la Barceloneta), perquè tant el cost de la distància com el cost del preu, però no pas el confort, estan en relació amb



Aquest era l'aspecte que oferia l'any 1946 la part baixa del barri del Somorrostro vist des del Turó.
(AHPN)

les classes mitjanes i aristocràtiques que hi concorren».

Aquest nou establiment definitivament anomenat de la Mar Bella havia de disposar d'un ampli jardí de 790 m² amb il·luminació elèctrica, que tenia capacitat perquè entre 500 i 2.000 persones hi poguessin passejar i prendre la brisa del mar. A més a més, tenia cafè, bar i restaurant i atraccions.

El conjunt conservava una petita secció de banys de pica, segons sembla part de les instal·lacions anteriors, com també altres serveis complementaris (safareigs i bugada, farmaciola, tocador). Segons la planimetria, disposava de dotació d'aigua de Dosrius.

La secció d'onatge s'ampliava i ocupava tota l'amplada de l'establiment. Esta-

va formada per tres seccions completament diferents i separades l'una de l'altra amb tanques fins més enllà d'on trencaven les onades. La primera, destinada a banys de família, tenia onze habitacions i una gran galeria de repòs i reunió; les altres dues eren una per a cada sexe.

Aquest projecte, i en especial la instal·lació de les tres seccions, significava la privatització total d'aquesta zona de la platja, ja que per accedir-hi era necessari entrar per l'establiment de banys i pagar-ne l'entrada corresponent, tal com també s'havia produït i era habitual als banys de la Barceloneta.

La nova empresària va dur a terme campanyes publicitàries per atreure més clientela, tot difonent la netedat de la platja i de l'aigua en anun-

cis a la premsa, guies de la ciutat i fulls volants. Algunes publicacions locals se'n feien ressò, com ara la revista *La Costa de Llevant*, que l'estiu del 1917 parlava de les audicions i les ballades de sardanes que la cobla La Principal Barcelonina que hi duia a terme.²⁶

L'interès per la costa va anar acompanyat de projectes d'ordenació urbanística del litoral barceloní: el 1918, recollint iniciatives anteriors com les d'Alsina Amils del 1899, les de Jaussely del 1905, i la proposta relacionada amb els intents d'ubicar arran de mar l'Exposició d'Indústries Elèctriques—que, finalment, com a Exposició Internacional va anar a Montjuïc—, es projectà sota els auspicis de Francesc Cambó, aleshores



Aquest era el desolador aspecte de la platja als anys seixanta. Els blocs de formigó que veiem a l'esquerra foren construïts l'any 1898 durant la guerra de Cuba i el motiu va ser la por a un possible desembarcament de tropes dels Estats Units (!).

ministre de Foment, un passeig marítim del Besòs al Llobregat.²⁷

El projecte, redactat per l'enginyer de camins Josep M. Ortega, formava part d'una agosarada proposta de bastir un ampli passeig paral·lel a la platja amb tres vies, una per als vianants, l'altra per a les cavalleries, els vehicles i els automòbils i la tercera per als tramvies elèctrics, tot plantat amb palmeres i amb un mobiliari —fanals i bancs— de decoració tardomodernista i noucentista. El projecte preveia, també, la instal·lació al llarg de tot el passeig de grans establiments balnearis, casinos i restaurants, com el Gran Palau de Mar, al final del carrer Marina, i també centres científics, com un institut oceanogràfic a la Barceloneta²⁸ i un aquari a la platja de la Mar Bella.

El triomf de la indústria i la crisi dels banys de mar

La modernització dels banys de mar del Poblenou i el projecte de passeig marítim no deixaven de ser força contradictoris amb la realitat que imposaven els intensos usos industrials i portuaris del litoral barceloní, que finalment van acabar imposant-se, tot i que els banyistes van continuar freqüentant la platja.

Durant els anys posteriors a la Primera Guerra Mundial, moltes indústries situades prop de la costa, com ara Can Girona, van ampliar les seves instal·lacions. Algunes, fins i tot, aixecaren murs de tanca que impedien el pas a la platja o van col·locar blocs de formigó per defensar-se del mar, alhora que s'augmen-

tava l'espai destinat a estació de mercaderies. També era habitual que algunes indústries hi llencessin aigües brutes, que s'afegien a les de les tres grans col·lectores de la ciutat: el Rec Comtal, el Bogatell i la Llacuna.

Paral·lelament, el nombre de barraques es va ampliar fins a consolidar definitivament els nuclis de darrere del Gas, de Somorrostro i del cementiri, des de la Barceloneta fins als banys de la Mar Bella. I per l'altra banda d'aquests nuclis, van sorgir les barriades de construccions precàries de Pequín i del Camp de la Bota.

Al mateix temps, les platges del Poblenou i de Can Tunis van començar a entrar en competència no solament amb les de la Barceloneta, sinó també amb les



Els darrers pescadors de la Mar Bella.
(AHPN)



Una imatge insòlita: la platja de la Mar Bella coberta per una fina capa de neu l'hivern de 1982.
(AHPN)

de les rodalies de Barcelona que, als anys trenta, s'incorporaren definitivament com a lloc d'esbarjo de les classes populars dels barris de la ciutat.²⁹ A la costa de llevant, Badalona i Montgat i, a la de ponent, Gavà, Viladecans i en especial Castelldefels –on cap al 1930 funcionava un ampli i ben dotat balneari– oferien als banyistes noves possibilitats d'oci i esport arran de mar. A la platja de Montgat, fins i tot, hi havia petites casetes de fusta per fer-hi estades de cap de setmana. A totes aquestes noves destinacions de bany s'hi arribava fàcilment en tren.³⁰

Finalment, el passeig marítim per la part del Besòs no arribà ni tan sols a plantejar-se i les platges del Poblenou van entrar en decadència. Els negocis dels banys de la Mar Bella no devien anar gaire bé, ja que la propietària els hagué d'hipotecar el 1929 a favor de Teresa Pareja Sánchez per valor de 10.000 pessetes. Poc després, el 1934, davant dels problemes financers –els banys foren embargats per manca de pagament d'un nou préstec a favor d'Enric Diumaró Maimó–, la propietària va oferir les instal·lacions a l'Ajuntament de Barcelona, que se'n va plantejar l'adquisició.³¹

El 10 de juny del 1936, l'Ajuntament acordà la compra dels banys de la Mar Bella per un valor de 110.000 pessetes, de les quals 77.232,10 es pagaven al comptat i la resta en forma d'una renda vitalícia de 500 pessetes mensuals, que es reduiria a 350 en cas de defunció de la beneficiària. Tanmateix, la Guerra Civil va interrompre aquesta operació de compra.

Durant el període republicà, l'Ajuntament va fer un gran esforç per millorar l'aigua de bany i per arreglar les platges. Amb aquesta finalitat, el 1932 es va



El novembre de 1974, l'Associació de Veïns del Poblenou fa una recerca d'objectes «originals» per la platja. L'objectiu de l'acte era posar de manifest l'estat de degradació que patien les platges del Poblenou.

(FOTOS JULI AZCUNCE)

crear una comissió de neteja, a la qual es van adherir el Club Natació Barcelona i la Societat d'atracció de Forasters. Aquesta comissió va elaborar un ampli programa de neteja periòdica i de control estricte de la distància de 6 milles de la costa, on els gànguils llençaven part de

les escombraries de la ciutat i a la vegada va proposar la col·locació de reixetes als desguassos del Bogatell, la Llacuna i el Rec Comtal. D'altra banda, aquesta comissió va preparar projectes de regeneració de platges i de millora de les condicions d'habitabilitat dels nuclis de

barraques mentre no es fessin desaparèixer.³²

Malgrat la dissolució de la comissió, el 1935 s'inaugurà un servei de platges i el 1936 es va projectar una estació depuradora d'aigües residuals.³³

Les platges del Poblenou: de la decadència als Jocs Olímpics (1940-1992)

Després de la Guerra Civil, el 1940, l'Ajuntament tirà endavant la compra de les instal·lacions dels banys i completà el pagament que ja havia iniciat a partir del 1936. L'any següent, el 1941, va projectar la seva transformació en una escola.³⁴

Aleshores, es proposava bastir un edifici de senzills trets noucentistes amb un portal d'entrada d'arc de mig punt adovellat, de forma rectangular i dues plantes. A la primera planta hi havia quatre aules: les dues centrals per als pàrvuls, la de la dreta per als nens i la de l'esquerra per a les nenes; cada aula tenia una capacitat per a quaranta alumnes. El pis superior es dedicava a menjador i cuina, amb dues terrasses laterals per a l'esbarjo dels alumnes. El pressupost de les obres ascendia a 334.396,18 pessetes.

Desconeixem les vicissituds d'aquest projecte i les raons per les quals no arribà a construir-se, tot i que el cap del negociat de Cultura de l'Ajuntament sol·licità, el 1943, al cap de Negociat de Patrimoni Municipal una pròrroga de la concessió del terreny amb l'objectiu de construir el grup escolar.

Mentrestant, va continuar funcionant un establiment de banys amb servei de bar restaurant i lloguer de patins, i que era a la vegada la seu del Club Natació Poble Nou; si més no, es va anunciar a



A les darreries del mes de juny de 1981 s'inaugura la recuperada platja de la Mar Bella. (AHPN)



En diverses ocasions ha estat necessari «reconstruir» la platja molt malmesa pels temporals. (AHPN)

les guies de la ciutat fins a la dècada de 1940-1950. Però l'establiment estigué cada cop més envoltat de nuclis de barraques i d'una platja progressivament més bruta tant pels residus industrials com per l'abocament de deixalles urbanes. A més a més, la platja es malmetia a causa dels temporals freqüents que periòdicament assolaven la costa, sense que ningú hi fes res. L'any 1951, un d'aquests temporals destruï els banys de la

Mar Bella,³⁵ que finalment cap al 1960 van ser enderrocats.

El Poblenou va estar gairebé mig segle sense cap instal·lació per a banys de mar fins la inauguració del complex esportiu de la Mar Bella i la regeneració de la platja arran dels Jocs Olímpics del 1992.

MERCÈ TATJER MIR
Universitat de Barcelona



Platja i festa eren el motiu de portada del programa de Festa Major de l'any 1987. (AMAB)

NOTES

1. Sobre aquests primers establiments de bany: TATJER MIR, M.: «La construcción del espacio costero, siglos XIX-XX. Del mundo portuario al mundo del ocio». A: GUIMERA, A.; ROMERO, D. [eds.], *Puertos y sistemas portuarios (siglos XVI-XIX)*. Madrid: Ministerio de Fomento, 1996, p. 372.

2. TATJER, M., *Burgueses inquilinos y rentistas*. Madrid: CSIC, 1988, p. 171.

3. AJUNTAMENT DE BARCELONA, *Ordenanzas Municipales de la ciudad de Barcelona*. Barcelona: Imprenta Nueva de Jaime Jepús y Ramón Villegas, 1857.

4. ARXIU HISTÒRIC DEL POBLENOU, *Nou viatge a I cària*, Barcelona: Arxiu Històric del Poblenou, 1989, p. 48.

5. MIRRI, T., «L'oci en el Poblenou de la segona meitat del segle XIX», *I cària*, núm. 1 (1996).

6. ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), Fons Comandància d'Enginyers, «Zones polèmiques».

7. AMDSM, expedient 561.

8. MONLAU, P.F., *Higiene de los baños de mar o instrucciones para uso puramente higiénico así como terapéutico o curativo en las muchas enfermedades contra las cuales tiene probada eficacia* i *Manual del bañista*. Madrid: Imprenta Rivadeneyra, 1969.

9. AMDSM, expedient 343.

10. FREIXA I GIRALT, J., *Recull de dades per a una història de Sant Martí de Provençals*. Barcelona: El Foment Martinenc, 1982, p. 41; MIRRI, T., «L'oci al Poblenou de la segona meitat del segle XIX», *I cària*, núm. 1 (1996).

11. AMAB, expedient 2-b-11-15073.

12. Només tenim notícia de la seva possible relació empresarial amb l'industrial tèxtil Santiago Monteys, que Maymus anomenà l'any 1901, en el seu testament, liquidador, comptador i partidori de la seva herència. Cf. AMAB, Patrimoni Municipal, expedient 353.

13. AMAB, Patrimoni Municipal, expedient 353.

14. AMAB, Patrimoni Municipal, expedient 353.

15. AMDSM, expedient 356.

16. AMDSM, expedient 794.

17. AMDSM, expedient 1039 i 1363.

18. Cf. «Plano general de la Exposición», 25 d'octubre del 1887, reproduït al llibre GRAU, R. [dir.], *Exposición Universal de Barcelona. Llibre del Centenari 1888-1988*. Barcelona: L'Avenç, SA, 1988, p. 348.

19. TATJER, M., *Op. cit.*, 1996, p. 376-377.

20. ACA, Comandància d'Enginyers. «Zones polèmiques», caps 16.

21. ACA, Comandància d'Enginyers. «Zones polèmiques», caps 9.

22. CAPEL, H.; TATJER, M., «La innovación tecnológica en la ciudad: el telégrafo en Barcelona. Homenaje a Antonio Bonet», *Revista de la Universidad Complutense*, Madrid (1994), p. 1068-1069.

23. AMAB, Obres Públiques, expedient 2969.

24. TATJER, M., «La Perla del Mediterráneo. Publicacions de la Sociedad de Atracción de Forasteros 1908-1935», *La Veu del Carrer*, Barcelona, núm. 5 (març de 1992), p. 10.

25. AMAB, Patrimoni Municipal, expedient 353.

26. *La Costa de Llevant*, 1917.

27. TATJER, M., *Op. cit.*, 1996, p. 381 i seg.

28. TATJER, M., *Op. cit.*, 1988, p. 258.

29. Sobre el desenvolupament dels espais d'oci i turisme arran de mar a la costa catalana, vegeu: TATJER MIR, M., «El naixement del cinturó de sol català (1856-1936)», *Revista de la Societat Catalana de geografia*. [En publicació]

30. Fou precisament fora de Barcelona, a les platges de Gavà i Viladecans, on s'havia d'instalar el reconegut projecte d'esbarjo popular obrer la «Ciutat de repòs i de vacances», dissenyat pel GATCPAC en el període republicà i que havia de funcionar en règim de cooperativa.

31. AMAB, Patrimoni Municipal, expedient 350.

32. AJUNTAMENT DE BARCELONA, Comissió Especial per a la neteja i embelliment de les platges de Barcelona, *La tasca projectada i realitzada per la comissió l'any 1933*, Barcelona, 1935.

33. Hi ha àmplies referències a la premsa sobre aquestes actuacions: *El Diario de Barcelona* (24 d'agost de 1935), *La Noche* (5 de febrer de 1936), *El Día Gráfico* (7 de febrer de 1936) i *L'Instant* (26 d'agost de 1935).

34. AMAB, Patrimoni Municipal, expedient 350.

35. FABRE, J.; HUERTAS, J.M., *Barcelona, la construcció d'una ciutat*, Barcelona: 1989, p. 392.

SIGLES

ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó

AMAB: Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona

AMDSM: Arxiu Municipal Districte de Sant Martí